لە بارەی کێشەی گەلی کلدە ئاشوورەوە.. نووسینی: ستیڤان شەمزینی

خوێندنەوە و شرۆڤەکردنی دۆزی گەلی کلدە ئاشووری هەروا تەمایەکی ئاسان نییە و هەموو کەسیش ناتوانێت دەرەقەتی بێت، بەو پێیەی خۆی لە خۆیدا دۆزێکی مێژوویی و سیاسیی فرە ڕەهەندە. ئاگایی مێژوویی و سیاسیی زۆر پێویستە بۆ ئەوەی بتوانیت بابەتییانە لەمەڕ ئەو پرسە بدوێیت. ئەمە لێرەدا لە ڕێگەی دوو وتاری ڕۆژنامەوانییەوە هەوڵمانداوە بەشێک بین لە پرۆسەی قسەکردن لەمەڕ کێشەی گەلی کلدە ئاشوور. لێرەدا دەبێت خوێنەر سەرنجی ئەوە بدات هەردوو وتارەکە بۆ زمانێکی ڕۆژنامەوانی بەحت نوسراون و هەر لە ڕۆژنامەکانیشدا بڵاوکراونەتەوە. ئەگەرچی کلدە ئاشوورییەکان لەچێوەی عێراقدا دوو ئاڕاستەی سەرەکین لە ڕووی سیاسییەوە، یەکەمیان گووتارێکی کوردستانیی هەیە، هەرچی دووەمیشیانە ئەنتی کورد و خاوەنی نەزعەیەکی عێراقچێتییە. لەگەڵ ئەمەشدا ئەمە وەک یەک مەسەلە لە پرسی ئاڵۆزی گەلی کلدە ئاشوور دەڕوانین و شیکاریی بۆ دەکەین. هەڵبەتە دابەشبوونی جوگرافیی پێکهاتەکە ڕۆڵێکی گەورەی هەبووە لەوەی دۆزەکە بەهەند وەرنەگیرێت، چوونکە لە هەموو شوێنەکانی عێراق بوونی پێکهاتەی کلدە ئاشووری هەروەک کەمینەیەک دەرکەوتووە.

لە ساتەوەختی پێشووی فەرمانڕەوایی بەعس و سەدامدا تێکڕای ئەو پێکهاتەیە وەک عەرەبی مەسیحیی لێیان دەڕوانرا، واتە سیمای ئاینیی زاڵکرابوو بەسەر ئەو گەلە دێرینەی میسۆپۆتامیادا، ئەگەرچی حزبی سیاسیی و ڕێکخراوی جۆراوجۆری کولتووریی لە ئارادابوون کە پارێزگارییان لە مانەوەی ئەو گەلە دەکرد، بەڵام هەموو ئەوانە بەپێی یاساکانی بەعس یاساغ بوون و هیچ کۆمەڵە و حزبێکی کلدانی سریانی ئاشووری مۆڵەت پێدراوی تەنانەت کارتۆنیش ڕەنگپێدراو نەبووە، هەروەک چۆن لە ماوەی فەرمانڕەوایی بەعسدا ئۆتۆنۆمی کارتۆنی و پارتی دیموکراتی کارتۆنی بۆ کورد چێکرابوو کە لە واقیعدا بەعسیزمی کوردێنراو بوو، بەڵام ئەو ڕێکخراوانە بۆ هیچ پێکهاتەیەکی تر بۆ دیاریکراویی کلدە ئاشوورییەکان لە ئارادا نەبووە، چوونکە لە کولتووری بەعسیزمدا حاشا لە گەلێک بەو ناوەوە دەکرا، هەروەک ئاماژەم پێدا وەک کەمینەیەکی ئاینیی بە ڕەگەز عەرەب شوناس دەکران.

لە پاش رووخانی سەدام، بارودۆخی سیاسیی لە عێراقدا لە سەرەتادا و لە کاتی هەبوونی سوپای هاوپەیمانان دەرفەتێکی باشی بۆ هەموو لایەک ڕەخساند تاکوو خۆیان تەرح بکەن، لەوانەش گەلی کلدە ئاشووری دەرفەتی بۆ ڕەخسا کە گوزارشت لە خۆی بکات. هەرچەند لە ساڵی 1992ەوە لە یەکەم خولی پەرلەمانی کوردستاندا پێنج کورسی کەتا بۆ کلدە ئاشوورییەکان جێگیرکرا و مافی دامەزراندنی حزب و کۆڕ و کۆمەڵەی سیاسیی و فەرهەنگییەکانی ئەو گەلە بە یاسایی کرا و چەندان خوێندنگەش بە زمانی سریانی دامەزران و دواجاریش عەینکاوە وەک ناوەندی دەسەڵاتێکی ئۆتۆنۆمی نافەرمیی ڕۆڵی دەگێڕا، بەڵام لەسەر ئاستی عێراق ئەمە لە ئارادا نەبوو، تا هەنووکەش بەو ئاستە نییە لە کوردستان هەیە، بە پێچەوانەوە حکوومەتی عێراقی نەیتوانیوە پارێزگاریی لە ژیان و ماڵی هاووڵاتیانی کلدە ئاشووری بکات، لە ئەنجامیشدا زۆرتر لە نیوەی ئاشوورییەکانی بەغداد و موسڵ ئاوارەی کوردستان و وڵاتانی ئەوروپا بوون.

ڕەنگە چارەی هەرە دروست بۆ چارەسەری کێشەی ئەم گەلە کە پێکهاتەیەکی ڕەسەنی کوردستان و عێراقن، بە دیتنی من پێدانی مافی ئۆتۆنۆمییە لە چوارچێوەی کوردستان یان عێراق، لەو شوێنانەشی زۆرینە پێکدەهێنن مافی دامەزراندنی ئیدارەی تایبەت بە خۆیان هەبێت، ئەمەش بە پێی یاسایەکی روون و کۆنکرێتی ڕێکبخرێت و لە هەردوو پەرلەمانی کوردستان و عێراق بە دەنگی پەرلەمانتاران پەسەند بکرێت. هەروەک پێویستە ئەم مافە بە دەستووریش گرانتی بکرێت. بۆ تورکمانەکانیش هەمان بیردۆز چارەسەرێکی دادپەروەرانەیە. پێموایە لە کوردستان لە ئێستادا کە هەرێمێکی فیدراڵییە و ڕەنگە لە دواڕۆژیشدا ببێتە دەوڵەت هیچ ئاستەنگ و کۆسپێک نابینم لەسەر ڕێی پیادەکردنی ئەو بیرۆکەیە، ئەوەی دەمێنێتەوە عێراقە، عێراقیش تاکوو ئێستا بە هەمان لۆژیکی دیکتاتۆریەتی زۆرینەیەکی شیعەمەزهەب بەسەر ئەوانیتردا بە کورد و سوونە و ئاشوورییەکانەوە بیر دەکاتەوە و هەنگاو هەڵدەگرێت.

چاپتەری یەکەم
تەنگژەی عێراق و چارەنووسی ئاشوورییەکان

گەلی ئاشوور یان کلدە ئاشووری بە یەکێک لە دێرینترین گەلانی میزۆپۆتامیا دەژمێردرێت، ئەم گەلە بە ڕەسەن سامییە سەرەتا وەک چەند هۆزێک لە نیوە دورگەی عەرەبی ژیاون، بەڵام بە پێی سەرچاوە مێژووییەکان لە چوار هەزار ساڵ بەر لە زایینەوە بەرەو وڵاتی میزۆپۆتامیا کۆچیان کردووە. لەگەڵ ئەو کۆچکردنەشدا دەوڵەتێکیان

لە ناوچەکە دروستکردووە کە دواتر بووەتە ئیمپراتۆریایەکی مەزن و شاری نەینەوا (موسڵی ئێستا)یان کردووە بە پایتەخت، هاوکات رۆژ لە دوای رۆژ سنووری قەڵەمڕەوی ئەم دەوڵەتە رووی لە زیادبوون کردووە، تا دواجار بووەتە یەکێک لە گەورەترین ئیمپراتۆریەتەکانی ناوچەکە. هەرواش ئیمپراتۆریای ئاشوور بەردەوام لە جەنگدا بووە تا بتوانێت دەسەڵاتی خۆی بەسەر تەواوی ئەو ناوچەیەی کە ئێستا پێی دەڵێن رۆژهەڵاتی ناڤین بسەپێنێ، بۆ نموونە لە ساڵانی 860-884 (پ.ز) چەندین هەڵمەتیان بردەتە سەر (لۆلۆ)کان، لە ئەنجامدا لە ناوچەکانی زاموا (سلێمانی) و مەریوان و پێنجوێن دەریان پەڕاندوون، کە دوای سەرکەوتنەکانی پادشای ئاشووریی (ئاشوور ناسرپاڵ) بەسەر (ئامینخا)ی پادشای لۆلۆ (ئەستونی سەرکەوتنی) لە سەرای نەینەوا نیشانداوە، بەڵام لە دواهەمین جاردا بە هاوپەیمانێتی مادەکان و بابلییەکان لە سەردەمی پادشا (سەنحاریب)دا ئیمپراتۆریەتی ئاشوور تووشی شکستی گەورە هات و لە ئاکامدا ئیمپراتۆریەتەکە لە بەریەک هەڵوەشایەوە، ئیتر لەو کاتەوە گەلی ئاشوور بووەتە گەلێکی پەڕاگەندە و وڵاتەکەی لەسەر ئەتڵەسی جیهان سڕاوەتەوە و مێژوو بە درێژایی زیاتر لەم دوو هەزار ساڵە رووبەرێک بووە بە پاکتاو و لەناوبردنی گەلی ئاشووری، هەر لەو رێکەوتەوە مێژووییەوە، کێشەیەک خۆی خزاندەتە ئەم دەڤەرەوە کە ناوی کێشەی ئاشوورییەکانە و تا بە ئەمڕۆش دەگات بە چارەسەر ماوەتەوە، بەڵکو لەنێو کورەی ئاگری رۆژهەڵاتی ناویندا بوونی ئەو گەلە خەریکە دەتوێتەوە.

کێشەیەکی مێژوویی و پەڕاوێزکراو

کێشەی گەلی ئاشوور یەکێکە لە گرنگترین کێشە نەتەوەییەکانی رۆژهەڵاتی ناوەڕاست، بەڵام دابەشبوونی ئاشوورییەکان بەسەر چەند دەوڵەتێکدا کارێکی وایکردووە کێشەکە ئاڵۆزتر بێت، لەوەش گرنگتر ئەوەی کارەکەی کردووەتە کارێکی ئەستەم و زەحمەت نەبوونی نیشتمانە، راستە ئاشوور لەسەردەمی ئیمپراتۆیەکەیدا خاوەنی جوگرافیایەکی پان و پۆڕ و فراوان بووە، بەڵام لەگەڵ کەوتنی ئاشووردا و لە پرۆسەیەکی مێژوویی و داگیرکارییدا بەتایبەت دوای زاڵبوونی دەسەڵاتی فارسە ئەخمینییەکان و دواتریش فتوحاتی ئیسلامی سنووری جوگرافیای پێشووی ئیمپراتۆریای ئاشوور و نیشتمانی ئاشوورییەکان رۆژ بە رۆژ رووی لە کەمی کردووە، تا کار گەیشتووە بەوەی گەلی ئاشوور لە ناوچەیەکی بەرتەسکی نێوان دەوڵەتی عوسمانلی و سەفەویدا لە چەند جێگەیەکی وەک شەمزینان و هەکاری و دەوروبەری

قەتیس بکرێت. گەرچی دەشتی نەینەوا مەڵبەندی سەرەکیی نیشتەجێبوونی ئاشوورییەکان بووە، کەچی لەگەڵ پرۆسەی غەزاوەتی ئیسلامیدا ناسنامەی ناوچەکە دەگۆڕێت و تەعریب دەکرێت و دەبێتە خاکی عەرەب.

پاشانیش هاوکێشە سیاسییەکانی دوای جەنگی جیهانی یەکەم و دروستبوونی چەند دەوڵەتێکی نوێ لەسەر جەستەی ئیمپراتۆریای عوسمانلی "پیاوە نەخۆشەکە" بە تایبەتی دەوڵەتی تورکیای عەلمانی رادیکاڵ لەسەر دەستی مستەفا کەمال ئەتاتورک و قەلاچۆکردنی ئاشوورییەکان لەسەر دەستی ئەو دەوڵەتە بووە فاکتەری توانەوەی تەواوەتی جوگرافیا و نیشتمانی گەلی ئاشوور، چوونکە ئاشوورییەکان ناچار بوون لەژێر کاریگەریی پرۆسەی پاکتاو و جینۆسایددا بەشێوەیەکی بەرفراوان کۆچ بکەن، بۆ نموونە کۆچ بەرەو ئەوروپا و دەوڵەتانی تری دراوسێ. لە پایتەختی مێژوویی ئەو گەلەشدا "دەشتی نەینەوا" ئاشوورییەکان کەمینەیەکیان پێکدەهێنا لەسەر ئەو زەوییەی لە پرۆسەی غەزەواتدا بەر لە سیانزە سەدە تەعریبکرابوو، بۆیە لەو زێدە ڕەسەنەدا وەک هاووڵاتی پلە دوو بگرە پلە سێش دەبینران بەهۆی جیاوازیی ئیتنیکی و ئاینییەوە. بەمجۆرە کێشەی ئاشووری لە کێشەیەکی نەتەوەیی و میللییەوە گۆڕا بۆ کێشەی کەمایەتی و ئیتنی کە ئەمەش دیسان بووە هۆی ئاڵۆزکانی فایلی قەزیەی گەلی ئاشوور.

لەلایەکی ترەوە کێشەی ئاشوورییەکان (وەک کێشەی کورد) لە بەرژەوەندیی زلهێزەکان نەبووە تا داکۆکی لێبکەن، بۆیە تەرکیزی رۆژئاواییەکانی هەتا هەنووکەش رانەکێشاوە، ئەمەش دەزەکەی کردووە بە کێشەیەکی پەراوێزخراو، هەرچەندە لە سەرەتای سەدەی رابردوودا روسیا و دواتر بەریتانیا هەریەک لە دوو قۆناغی جیادا پشتگیریی خۆیان بۆ کێشەی ئاشوورییەکان دەربڕی، بەڵام ئەمانە تەنیا بەکارهێنان بوون چونکە هاوکێشەکانی دوای یەکەم جەنگی جیهانی و هاتنە سەرکاری دەسەڵاتی بەلشەفیکی لە روسیا، هەردوو دەوڵەتەکە پشتیان لەم گەلە کرد و دواتریش چاوپۆشیان لە کوشتار و بە کۆمەڵ کوشتن و قڕکردنی ئاشوورییەکان کرد!، بۆ نموونە ئەو کوشتارگایەی حکوومەتی پادشایی کۆڵۆنیکراوی ئینگلیز لە عێراق لە ساڵی 1933 لە شارۆچکەی سیمێڵ لە سنووری پارێزگای دهۆکی ئێستا بەرپایکرد.

ونبوون لە بەتەی مەسیحییەتدا

دوای بڵاوبوونەوەی ئاینی کریستیانی، گەلی ئاشوور لە یەکەمین ئەو گەلانە بوو کە باوەڕیان بە ئاینەکە هێنا و لە پەرستنی خودا ڕەسەنەکانی ئاشوورەوە بەرەو ئاینی یەکتاپەرستیی عیسایی

وەرچەرخان، بەڵام مەسیحییەت بووە مایەی ئیشکالیەتێکی گەورە بۆ ئەم گەلە، لەبەرئەوەی هەندی نەتەوەکە لە چوارچێوە و بۆتەی ئاینی مەسیحییەتدا توایەوە و زەمینەی بۆ ئەوە خۆشکرد کە ئاشوور لە گەلەکەوە بە کەمینەیەکی ئاینی وەرچەرخێت، چونکە قبوڵکردنی ئاینی نوێ (مەسیحییەت) لای ئاشوورییەکان بە جۆرێک بوو کە هەستی ئاینی زاڵتر بوو یان زاڵترە بەسەر هەستی نەتەوەییدا، دروست بەپێچەوانەی جولەکەوە کە هەمیشە ئاینیان بە خزمەتی خەونە نەتەوەییەکانیان بەکارهێناوە بەڵکو ئاین پەیژە و میکانیزمێکی دەستی بزووتنەوەی ناسیۆنالیستی گەلی جولەکە بووە!.
زیاتر پابەندبوون و توانەوەی ئاشوورییەکان لە بۆتەی مەسیحییەتدا وەک پابەندبوونی کورد وایە بە ئاینی ئیسلامەوە. هەمیشە و تا ناوەڕاستی سەدەی بیستەمیش کورد وزە و هێز و بەرژەوەندییە نەتەوەییەکانی خۆی خستۆتە خزمەتی ئیسلامەوە، ئەوەتا سەرکردەیەکی وەک سەلاحەدینی ئەیوبی بە رەگەز کورد خۆی و سوپاکەی دەخاتە خزمەتی ئاینی ئیسلامەوە و لە ئاکامیشدا ئاینپەروەریی کوێرانە دەیخاتە نێو گێژاوێکی مەزهەبی و بارودۆخێکی نەخوازراوی نەگەتیڤ و دەبێتە سوارچاکی کوشت و بڕی کریستیانەکان و گەلی جولەکە “بنی اسرائیل” لەسەر زەمینی رەسەنی خۆیاندا! ئەمە لە میانەی ئەو جەنگەی بە جەنگی خاچپەرستان ناودێر کراوە لە مێژوودا، کە بۆ دووەم جار پاش غەزوی قودس لە سەروەختی خەلافەتی عومەری کوڕی خەتتابدا، موسڵمانەکان دەستیان گرت بەسەر رووگە و ناوچەی پیرۆزی هاوبەشی جولەکە و کریستیانەکاندا.

بەو شێوەیەش هەستی ئاینپەروەریی ئاشوورییەکان و زاڵبوونی شوناسی ئاینیی ئەوەی خستەوە کە کێشەی ئاشووری بچووک بێتەوە بە کێشەیەکی مەزهەبی، بە وێنە لە عێراقدا دەسەڵاتی بەعس هەوڵیدەدا کە ئاشوورییەکان تەعریب بکات و بە عەرەب حیسابیان بکات. هەر بۆیە هەموو ئاشوورییەکیان بەوە ناچار دەکرد کە خۆیان بە عەرەبی مەسیحی ئەژمار بکەن!. ئێستاش بە تایبەتی لە دوای رووخانی رژێمی بەعسەوە، کێشەی ئاشووری یەکێک لەو کێشانەیە کە باس و خواسی زۆری لەسەرە و هاتۆتەوە ناو هاوکێشە سیاسییەکانی عێراقەوە، بەڵام هەتا ئەمڕۆش لە عێراقدا کێشەی ئاشووری وەک کێشەی کەمایەتییەکی ئاینیی سەیر دەکرێ نەک کێشەیەکی نەتەوەیی.
ئاشوورییەکان چی هەڵدەبژێرن؟
وەک ئاماژەمان پێدا لە بارودۆخی نوێی عێراقدا چانسێکی کەم لە بەردەم دۆسەی کێشەی ئاشوورییەکاندا کراوەتەوە، ئاشوورییەکان تا رادەیەک بەشدارن لە گۆڕانەوەی دەسەڵاتی حکوومەتی نوێی عێراقدا،

بەڵام هیچ کاریگەرییەکیان نییە بۆ ئاقاری بە ڕۆژەڤکردنی دۆزەکەیاندا، بەڵکو کێشەکەیان وەک کێشەی نەتەوەیی هێشتا بەردەوامی هەیە، دانانی وەزیرێک وەک نوێنەری گەلی ئاشوور بە هیچ جۆرێک بەڵگەی سەلماندنی مافی تەواوەتی ئاشوورییەکان نییە، ئەگەر وابێت خۆ لە سەردەمی دیکتاتۆرەکەی پێشوودا (تاریق عەزیز) وەک کەسێتییەکی ئاشووری تەعریبکراو لە بەرزترین ئۆرگانی حزبی بەعس و حکوومەتەکەی سەدامدا بووە! یان چەندان وەزیری کورد هەبوون لە حکوومەتی بەعسدا کەچی لە هەمان کاتدا کورد بە کیمیایی قەسف دەکرا و قڕ و ئەنفال دەکرا!. کەوابوو ئاشوورییەکان دەبێ چی بکەن؟، چی سەر پشک بکەن؟، چۆن بەرەو رووی واقیعەکان ببنەوە؟.

سەرپشکردنی عێراق

دەشێ بەو پرسیارە دەست پێبکەین: ئایا ئاشوورییەکان عێراق سەرپشک دەکەن یان نا؟ واتە هەڵبژاردنی هەرێمی عەرەبیی عێراق کە هەردوو پێکهاتەی سوونە و شیعە قەڵەمڕەوی دەکەن، بەڵام تابلۆ سیاسییەکە دەریدەخات حکومی ڕەها دەکەوێتە دەستی شیعە، ئەوانیش بە پێی ڕێساکانی مەرجعییەت و ویلایەتی فەقیەی هاوشێوەی کۆماری ئیسلامی ئێران دەوڵەت تیۆکراتیزە دەکەن، وەڵامی پرسیارەکە گەلێک قورس و زەحمەتە و دەشێ هەر تاکێکی ئاشووریی وەڵامێکی تایبەتی خۆی بۆی هەبێت، بە باوەڕی من ئاشوورییەکان نابێت هەرێمی عەرەبیی عێراق سەرپشک بکەن، ئەمیش لەبەر دوو هۆکار:

یەکەم: لەبەرئەوەی هەموو ئەو ئاشوورییانەی لە عێراقدا دەژین لە رووی دابەشبوونی سوکانییەوە نەکەوتوونەتە هەرێمی عەرەبییەوە بەڵکو ژمارەیەکی زۆر لەوە زیاتر لە کوردستان، لە شارەکانی کەرکوک و هەولێر و سلێمانی و دهۆک و شەقلاوە و ئامێدی و زاخۆ تاد.. دەژین، لە حاڵەتی سەرپشکردنی هەرێمی عەرەبیدا کارێکی قورسە کە هەموو ئاشوورییەکان بەرەو هەرێمی عەرەبی کۆچ بکەن، لە ئاوها حاڵەتێکدا دەبێتە هۆی دابڕانێکی گەورەتری نەتەوەیی لە نێوان تاکەکانی گەلی ئاشووردا.

دووەم: چونکە دەسەڵاتی عەرەب هەمیشە خەڵکانی جیاواز لە خۆی بە هەڵەش دەزانێ لەسەر خۆی. ئەمەش دەبێتە بناغەی کێشەیەکی قەبەتر لە ئایندەدا، ئاشوورییەکان هەم عەرەب نین، هەم موسڵمان نین، ئەم خاڵەش کەلێنەکە فراوانتر دەکات، جگە لەوەش ئەزموونی دەسەڵاتی عەرەبیمان دیوە لە بەرامبەر کەمایەتی و نەتەوەکانی ژێر دەستیان، ئەگەر بە سەرنجەوە بڕوانین بۆ مامەڵەی عەرەب لەگەڵ قیبتییەکانی

میسر و ئەمازیخ و بەربەر و گەلی دارفۆر و کورد و تورکمان و چەندان نموونەی تریش، ئەو راستییەمان لەلا ئاشکرا دەبێت کارێکی ئەستەمە عەرەب بتوانێت لەگەڵێت هەڵبکا بە نەفیکردن و پلە نزمیی تە، بە تایبەتی لەکاتێکدا ئەگەر تۆ بتەوێ شوناس و کولتوور و هەبوونی نەتەوایەتی خۆت بپارێزی و هاوکات مومارەسەی دینێک بکەیت جیاواز لە دینی عەرەبەکان کە ئیسلامە. کەوابوو زۆر زەحمەتە ئاشوورییەکان بتوانن لە چوارچێوەی دەسەڵاتی عێراقی عەرەبی و مەزهەبیدا بگەنە مافەکانی خۆیان، ئەم نوقتەیەش سەرپشکردنی عێراقی کردۆتە کارێکی دوور و نەکردە. خۆ ئەگەر پلاتفۆرمی هێزە ئاشوورییەکان رووەو بەغداد بێت، ئەوە قووڵەکە خەستتر دەکاتەوە.

سەرپشکردنی کوردستان

ئەگەر بە پێچەوانەوە گەلی ئاشوور کوردستان سەرپشک بکا، دیسان تووشی هەمان ئیشکالیەت دەبێ کە لە کاتی سەرپشکردنی هەرێمی عەرەبیدا دێتە بەردەمی، لە بەر ئەوەی چۆن هەموو ئاشوورییەکان لە باشوور و ناوەڕاستی عێراق چڕ نەبوونەتەوە بە هەمان شێوەش هەموو لە هەرێمی کوردستان چڕ نەبوونەتەوە، بەڵام دەبێ هێما بە ئەوە بکرێ بارودۆخی کوردستان جیاوازیگەلی زۆری هەیە لە زەمینە و فەزای هەرێمی عەرەبیی، هەموو ئەوەی لە ماوەی (13) ساڵی رابردوودا لە سایەی دەسەڵاتی کوردستان بەڕێوە چووە "سەرباری هەر کەموکوڕییەک" ئەوە بووە بە هیچ جۆر و شێوەیەک ئاشوورییەکان نەکەوتوونەتە بەر هەڕەشە و پەلاماردان لە بەرئەوەی لە رووی نەتەوەیی و ئایینییەوە لە کورد جیاوازن، بەڵکو بە پێچەوانەوە ئەم جیاوازییە بۆتە مایەی رێزگرتن و خۆشەویستی بۆیان لەلای کوردەکان!. هەروا بەشداریی چالاکانەیان هەبووە لە دەسەڵات و حکوومەتی هەرێمی کوردستاندا چ وەک ئەوەی لیستێکی تایبەت بە ئاشوورییەکان هەیە لە پەرلەمانی کوردستان چ وەک بەشداریی لە کابینەکانی حکوومەتی هەرێمدا.
ئەوەشی بووەتە هۆی ئەوەی ئاشوورییەکان بە شێوەیەکی گشتیی ئینتمایەکی کوردستانییان نەبێ، لەوانەیە لەو ترسەوە سەرچاوەی گرتبێت ئەگەر کوردستان لە عێراق جیا بێتەوە دەبێتە شۆکێکی مەزن بۆ ئاشوورییەکان چوونکە ئەو یەکبوونەی ئاشوورییەکان کە ئێستا لە عێراقدا هەیانە (هەرچەندە پەرش و بڵاویشە) نامێنێ و دەبێتە هۆی دوولەتبوونی ئەو یەکبوونە. کەواتە ئاشوورییەکانی کوردستان پێویستە ئەجیندای خۆیان لە کوردستان لەوێدا چڕ بکەنەوە، مافی ئۆتۆنۆمی دەستەبەر بکەن، بەشداریان لە پرۆسەی سیاسیی ببێتە بەشدارییەکی کردەیی، ئەمە جگە لەوەی پێداگریی زۆرتر بکەن لە

راستای بەدیهێنانی مافە کولتووریی و فەرهەنگیی و نەتەوەییەکانیان. ئەمە رێگەیەکی دروستە بۆ گەلێکی بێ نیشتمان.

قەیرانی ئەڵتەرناتیڤ

ئەگەر ئاشوورییەکان لە چوارچێوەی عێراق و کوردستان تووشی ئیشکالییەت دەبن، ئەی رێگا چارەسەر چییە؟ ئایا دەتوانن مافی چارەنووس بڕیار بدەن؟ ئایا دەتوانن داوای دەوڵەتێکی ئاشووریی سەربەخۆ بکەن؟ بەگومان نەخێر! چونکە گرنگترین رەگەزی دەوڵەتی نەتەوەیی هەبوونی نیشتمانە کە لە ئێستا ئەو پێشمەرجە گەلی ئاشوور نییەتی، ئەمەش وا دەکات کە بە درێژایی ساڵان و قۆناغەکانی ئایندەش ئەم خواستە دەستبەر نەکرێت. گرنگترین شت ئەوەیە کە پلاتفۆرم و ئەجیندای گەلی ئاشوور و پارتەکان لە دەوری ستراتیژیەتێک کۆبکرێتەوە کە بریتییە لە داننان بە هەبوونی نەتەوەیی گەلی ئاشووریی لە دەستووری هەمیشەیی دەوڵەتی عێراقدا و حسابکردنی هاووڵاتیانی ئاشووریی وەک هاووڵاتی پلە یەک و بە دەستهێنانی مافی نەتەوەیی و ئیتنییەکان کە وەک وتم لە رێگەی ئۆتۆنۆمییەکەوە لە چوارچێوەی دەوڵەتێکی فراواندا کە ناوی عێراقە. لە دواجاریشدا پێویستە پڕۆژەی سیاسیی گەلی ئاشوور لە دەوری ئەو تەرحە کۆببێتەوە کە لایەنگری دەکات لە دامەزراندنی دەوڵەتێکی عەلمانی و فیدراڵی و دیموکراتیک لە عێراق، چوونکە بەبێ مسۆگەرکردنی عەلمانیەت و دیموکراسییەت لە عێراق و لە کاتی هەبوونی دەوڵەتێکی سەنتراڵی نەتەوەیی یان مەزهەبی لە هەر چرکەیەکدا مافی گەلی ئاشوور موعەرەزە بە پێشێلکردن.

چاپتەری دووەم
دەستووری هەرێمی کوردستان و مافی گەلی کلدۆ ئاشووری

من پسپۆری بواری دەستوور و دیزاینی دەستووریی نیم، بەڵکو رەنگە کەمترین زانیاریم لەو بارەوە هەبێت، بۆیە ناتوانم بەشێوەیەکی ئەکادیمیی شەنوکەوی دەستووری هەرێمی کوردستان بکەم، بەڵام لە دوای چەند جارێک لە خوێندنەوەی دەستوور هەر لە دیباجەکەیەوە تا دوا رستەی دەروازەی حەوتەم کە دوا دەروازەی دەستوورەکەیە چەند سەرنج و تێبینییەکم لەلا دروست بوو. هەروەک پێشتر وتم چوونکە کەسێکی شارەزای دەستوور نیم نەمویست لە بارەیەوە هیچ بنووسم، بەڵام بە وردبوونەوەی زیاترم لە دەستوورەکە بۆم دەرکەوت پێگەی گەلی کلدانی ئاشووری سریانی لەم دەستوورەدا جێگەی قسەوباس لەسەرکردنە، بۆیە هەوڵدەدەم کەمێک لە دەرگای ئەو مەسەلەیە بدەم و

چەند تیشکیش بخەمە سەر هەندە خاڵی ناکۆک و پێچەوانەی ناو دەستوورەکە. بۆ کورت و کرمانجی لە ڕەهەندە سیاسییەکەوە زیاتر لەم بابەتە دەدەم تا ڕەهەندە یاسایی و دەستوورییەکە.

گەلی کلدانی ئاشووری سریانی یەکێک لەو گەلانەیە لە پاڵ گەلی کورد و تورکماندا نیشتەجێی سەر خاکی کوردستانە و بەشداربووە لە هەموو ساتێکی خۆش و ناخۆشی ئەم وڵاتەدا. دیرۆک و مێژووی ئەم گەلە لە پێشخستنی ژیار و شارستانێتی ئەم وڵاتە دیرۆکێکی دیار و پڕ لە گرنگییە، چوونکە هەبوونی هەزاران ساڵەی ئەم گەلە لەم دەڤەرەدا کاریگەریی و کارتێکردنی زۆری هەبووە لەسەر هەموو دۆخ و بارە جۆراوجۆرەکانی کۆمەڵگە لە هەموو قۆناغە مێژووییەکاندا، بە تایبەتی لەو کاتەوەی ئیمپراتۆریای ئاشووری لە بەهێزترین حاڵی خۆیدا بوو. هەرچەندە ئێستا بواری ئەوەمان نییە ڕووناکی بخەینە سەر مێژووی تژ لە هەڵبەز و دابەزەی ئەم گەلە و لە کاریگەرییان بکۆڵینەوە لەسەر کولتوور و ڕۆشنبیریی ناوچەکە و ناتوانین خەبات و قوربانیدان و چەوساندنەوەی ئەم گەلە وەبیر بخەینەوە، بەڵام هیچ گومانێک لەسەر ئەوە نییە هاووڵاتیانی گەلی کلدۆ ئاشووری هاووڵاتییەکی پلە یەک و ڕەسەنی کوردستانن، بۆیە دەکرێت لە ماف و ئەرکدا لەگەڵ هاووڵاتیانی کورد یەکسان بن.

لە هەست بەوە دەکەین تێنەگەیشتن هەیە لەمبارەوە، ناوهێنان و بە پلە یەک دانانی هاووڵاتیانی ئەم گەلە لە ڕیاکاریی و مجامەلەی ڕووکەشی تێنەپەڕیوە. بۆ نموونە ئەگەر سەیری خاڵی یەکەم لە ماددەی (6)ی دەروازەی یەکەمی دەستوور بکەین نووسراوە: گەلی کوردستان- عێراق پێکهاتووە، لە کورد و نەتەوەکانی دی (تورکمان – کلدان– ئاشووری– ئەرمەن- عەرەب) لەوانەی بە پێی یاسا هاووڵاتی هەرێمن!. ئەگەر کەمێک لەم پەرەگرافە وردبینەوە تێدەگەین چەندە کاڵفامی هەیە لە تێگەیشتنی گەلی کلدۆ ئاشووری، چون لە ڕاستیدا دوو گەل نییە یەکێکیان بە ناوی گەلی ئاشووری و ئەویتریان بە ناوی کلدانی، بەڵکو تەنیا یەک گەل هەیە ئەویش بەناوی (گەلی کلدانی ئاشووری سریانی) نەک ئەوەی هەریەک لە کلدان و ئاشووری دوو نەتەوە و گەلی جیابن، ئەمە هەروەک ئەوە وایە بڵێی گەلی هەورامی و گەلی سۆرانی و گەلی لوڕیی لە کاتێکدا ئەمانە گەل نین و لقی بچووکن لە میللەتی کورد. قسە لەسەر ئەوەیە: ئاخۆ دەسەڵاتێک یان حکوومەتێک هێشتا تێنەگەیشتبێت لەوەی کلدانی و ئاشووری یەک گەلن!، ئیتر چۆن لە مافەکانی تێدەگات و بە کام میکانیزم دەیپارێزێت لە دەستدرێژیی و پێلاماردان؟!.

ئەم لێک جیاکردنەوەیەی کلدان و ئاشووری بووە مایەی ناڕەزایەتییەکی زۆر لەنێو هاووڵاتیانی ئەم گەلە و لە ئاستی نێوەندی سیاسیشدا قسە و باسی زۆری بەدوی خۆیدا هێناوە. تەنانەت گەیشتۆتە راددەیەک، کادری پێشکەوتووی پارتی و وەزیری دارایی و ئابووری حکوومەتی هەرێم (سەرکیس ئاغاجان) ناڕەزایەتی دەربڕێ و وەک ئاشوورییەک بەرگریی لە گەلەکەی بکات و کەموکورتییەکانی رەشنووسی دەستووری هەرێم باس بکا. ئەو لە لێدوانێکدا بۆ ماڵپەڕەی (عەینکاوە) ناڕەزایەتییەکانی خۆی دەربڕی و لە بەشێکی قسەکانیدا وتی (دەستوور ئێمەی جیا کردۆتەوە بە شێوەیەک هاتووە وەک ئەوەی ئێمە دوو گەل بین ئەوەش جێگەی قبوڵ نییە، ئێمە لەگەڵ دەستەواژەیەکی لێکدراوین بەمشێوەیە: الشعب الکلدانی الاسوری السریانی). هەروەها ئاغاجان لە وتەکانیدا داوای ئۆتۆنۆمی و مافی خۆجێیی بۆ ئەم گەلە کرد کە لە دەستوور و ئەجیندای حکوومەتی هەرێمدا تەواو فەرامۆشکراوە. لەگەڵ ئەمیشدا پارت و رێکخراوەکانی ئاشووری کلدانی سریانی داوای مافی ئۆتۆنۆمی دەکەن لە چوارچێوەی هەرێمی کوردستاندا، چوونکە بارودۆخی کوردستان بە دەورانێکدا تێدەپەڕێ هەنگاو بەرەو دەوڵەتبوون دەنێ، ئەمەش مافێکی سروشتی و ئاسایی ئەم گەلەیە، بەڵام لایەنی کوردیی ناچنە ژێر باری ئەم داواکاریانە، ئەوەش دیسان ئەزموونی عەرەبی عێراقمان وەبیر دەخاتەوە لە پێنەدانی مافی ئۆتۆنۆمی بە کورد، کەچی هەنووکە کورد لە دۆخێکدایە بەرزترین پۆستی بەڕێوەبردنی عێراقی لە دەستدایە و وەک دەڵێن ئەمەستا قەندیل حوکمی بەغداد دەکات.

بە درێژایی هەموو ماددە و بڕگە و دەروازەکانی دەستوور هیچ بەندێکی ئەوتۆ نابینین مرۆ هەست بکات وەک گەلێکی سەربەخۆ و خاوەن ئیرادە لە گەلی کلدانی ئاشووری سریانی روانرا بێت، بەڵکو بە شاراوەیی و لە بەتەی دەستووردا مافەکانی ئەم گەلە سنووردار کراون و بچووک کراونەتەوە. دەستووری هەرێمی کوردستان یەکێکە لەو دەستوورانەی لافی پێشکەوتنخوازیی و دیموکراسییەت لێدەدات و بە ئاشکراش مافی گەلێکی هاوپەیمان رەش دەکاتەوە. خۆ جارانیش سەدام حسێن لە چوارچێوەی یاسای ئۆتۆنۆمی کە بە ئۆتۆنۆمی کارتۆنی نێودەبرا هەندێ مافی کولتووریی و رۆشنبیریی و تەنانەت نەتەوەیشی بە کورد بەخشی بوو،ـ بەڵام سەرئەنجام کورد وەک نەتەوەیەک کۆت و بەند بوو لە زیندانی رەگەزپەرستی عەرەبیدا. هەروا سنوور و ئەوپەڕی مافەکانی کورد تەنیا لەو چوارچێوەیەدا بوون کە بەعس دیاری کردبوون، ئەمڕۆش دەسەڵاتی کوردیی هەندێک مافی کارتۆنی دەدات بەم گەلە، خۆ ئەگەر پارتەکانی کلدانی ئاشووری سریانی پێی

رازی بن بوونیان دەکەوێتە ژێر پرسیارەوە و ناتوانن لە پارتی شۆرشگێڕی کوردستان و پارتی دیموکراتی کوردستانی ئەوسای سەردەمی بەعس شتێکی زیاتر بن.

بەداخیشەوە لایەنی کوردیی لە روانگەی پارسەنگی هێز و بەهێزیی پێگەی سیاسیی خۆی و پاڵپشتیی و هاوپەیمانەتی لەگەڵ ئەمەریکا بە پارادایمێکی ئەپەرتەنیستانە مامەڵە لەگەڵ گەلی کلدە ئاشووری دەکات، لە کاتێکدا ئەمە کتومت دووبارەکردنەوەی هەمان ئەزموونی فاشیلی رژێمی بەعسی عێراقە. ڤۆڵتێر وتی (خەڵکانی وڵاتێک لە هێزدا یەکسان نین، بەڵام دەکرێت لە ئازادیدا یەکسان بن) دەکرێت هێزی گەلی کلدە ئاشووری سریانی و پاڵپشتی و هاوپەیمانییەکانی لە بازنەیەکی تەسک و لاوازتردا بن لە چاو کورد، ئەوەش مانای ئەوە دەرنابڕێت کورد گەمە بەم حزورە لاوازەی ئەم گەلە بکات و ویست و ئەجینداکانی خۆی بەسەردا بسەپێنێت. با هێز و تواناییەکان جیاواز بن و یەکێک لەوی دیکە کەمتری هەبێت، بەڵام دەبێت لە ئازادیدا وەک یەک بن، ئەوەش کلیلی دەرگای دیموکراسی و سیحری سەرکەوتنی ئەزموونی کوردستان دەبێت. نابێت دیموکراسی لە ئاکامدا ببێتە ئەو نەریت و دیاردە دزێوەی بۆ نموونە لە تورکیا پەیڕەو دەکرێت کە بریتییە لە دیکتاتۆرییەتی زۆرینە بەسەر کەمینەدا.

کورد بەوە سەرکەوتوو نابێت هێڵی سوور بە دەوری مافەکانی گەلی کلدە ئاشووریدا بکێشێت، هەروەک ئەوەی هیچ سوودمەند نابێت لە سەپاندنی دەستوورێکی تژ لە کەموکوڕیی بەسەر ئەم گەلەدا، چوونکە دواجار کێشەیەکی زۆر بەرەکی دەگرێت و دەبێتە مایەی سەرئێشەیەکی گەورە بۆی، مارکس وتەنیش (نەتەوەیەک نەتەوەیەکی دی بچەوسێنێتەوە مەحاڵە ئازاد بێت). جگە لە هەموو ئەمانەش ئەم دەستوورە دەستوورێکی عەلمانی نییە و ئاین ئامادەگی هەیە لە داڕشتن و تەبەنیکردنیدا، مەبەستیش لە ئاین بێگومان ئیسلامە. بڕوانە لە مادەی حەوت لە دەروازەی یەکەم چی هاتووە؟!! (ئەم دەستوورە جەخت لەسەر ناسنامەی موسڵمانەتی زۆرینەی گەلی کوردستان دەکاتەوە و بنەماکانی شەریعەتی ئیسلام یەکێک لە سەرچاوە سەرەکییەکانی یاسادانان). لێرەدا جگە لەوەی بە زۆری زۆرداریی ناسنامەی ئیسلامیبوون و موسڵمانبوون بەسەر گەلی کورددا سەپێنراوە و نووسێنراوە بە تەوەڕێیانەوە، شەریعەتی ئیسلامیشی کردۆتە چاوگێکی گرنگی تەشریع لە کوردستاندا، ئەمەش راستەوخۆ پێچەوانەی سروشتی عەلمانییەتە.

ئەم دەستوورە هەزار جار لەوە زیاتریش هاواری عەلمانیبوون و

دیموکراسیبوون بکات مادام دین بەتە ڕەگەزێکی تەشریعی و بنەمایەکی دەستووریی هەرگیزاو هەرگیز نابێتە عەلمانی. لەبەرئەوەشی دەستوور عەلمانی نییە پەیڕەوکارانی ئاین و ئاینزاکانی تری غەیرە ئیسلام دەکەونە ژێر هەڕەشە و مەترسییەوە، گەلی کلدە ئاشووری وەک پەیڕەوانی ئاینی کریستیانی بە دوور نابن لە هیچ یەکێک لەو هەڕەشە و مەترسییانە. عەلمانییەت ڕەگەز و بنەمایەکی پتەوی دیموکراسییەتە، مادام باڵ مەرجی فڕین و زمان مەرجی قسە و چاو مەرجی بینینە، ئاوهاش عەلمانییەت مەرجی دیموکراسییە. (فرێد هالیدی) دەنووسێت (بەبێ بوونی دەوڵەتێکی عەلمانی ڕاستەقینە دیموکراسی بەرجەستە ناکرێت). حکوومەتی کوردستان لەلایەک خوازیاری دیموکراسییە و لەلایەکی تریشەوە ئاین بەشدار دەکات لە داڕشتن و فۆرمەڵەبەندیی دەستووردا!!!، دیارە بەشداریی پێکردنی ئیسلام لە دەسەڵات و دەستووردا ئەوەندەی تر بوار بە ئیسلامگەراکان و مەلا فەتواچییەکان دەڕەخسێنێ بۆ دەستگرتن بەسەر کۆمەڵگەدا و گڵۆپی سەوزیان بۆ هەڵدەکات تا لاشەی دیموکراسی هەلا هەلا بکەن.

دووبارە (فرێد هالیدی) دەنووسێت (بە سەرچاوەکردنی ئاین بۆ دەسەڵات و یاسا و حوکمکردن و تەشریع لە کۆمەڵگەدا وا دەکات پیرە پیاوانی ئاینی بێنە سەر دەسەڵات، ئەمەش حوکمێکی نادیموکراتیکە). ئامادەبوونی ئاین لە دەستووردا لە قازانجی کەس نییە جگە لە گروپە توندڕەوە ئیسلامییەکان، ئەوانەی دەیانەوێ ڕەوڕەوەی مێژوو بۆ هەزار و چوار سەد ساڵ لەمەوبەر و سەردەمی محەمەد بگەڕێننەوە. ئەوانەی دەیانەوێ ژن لە حیجابدا تەلبەند بکەن و وەزارەتی حەڵاڵ و حەرام و قانوونی سەنگەسار و چەقۆکێشی و شووڵ لێدان بهێننەوە سەر شانەی کۆمەڵگە. هەتا ئیسلامییە منەوەرەکان و موسڵمانە ڕۆشنگەر و موحایدەکان لەگەڵ دەوڵەتی ئاینیدا نین و بانگەشەی بۆ ناکەن!، بەڵکو دەیانەوێت ئیسلام وەک دیاردە و پارادایمێکی ڕۆحیی لە بووندا بێت. بۆ وێنە نووسەر و موسڵمانی ڕۆشنگەری عەرەب (جەمال بەننا) لە چاوپێکەوتنێکیدا دەڵێت (ئەگەر پیاوێکی ناموسڵمان دادپەروەرانە حوکمی نەتەوەی موسڵمان بکات، ئەوا زۆر باشترە لەوەی شێخێک یان ئیمامێک بەشێوەیەکی ناڕەوا و درۆزنانە حوکم بکات!!).
لێرەدا مەبەست لەوەیە ڕۆحی ئیسلام بریتییە لە دابینکردنی ئازادیی و دادپەروەریی لەسەر زەوی جا ئەم شتانە کافرێکیش بیهێنێتەدی مەسەلەیەک نییە، کەوابوو دادپەروەریی ئەولەوییە و گرنگە نەک دەوڵەتی ئاینیی، خۆ پیاوێکی ناموسڵمان "وەک جەمال بەننا باسی دەکات" هەڵبەتە بەپێی قورئان و ڕێسای ئیسلام کار ناکات بەڵکو بەپێی میتۆد و ڕێڕەوێکی دنیایی و مرۆڤکرد دەسەڵات بەڕێوە دەبات.

ئەم نموونەیەم بۆیە بە یاد هێنانەوەیە تا بە بەڵگەوە بیسەلمێنم موسڵمانە میانڕەو و رۆشنگەرەکان موهتەم نین بە دەوڵەتی ئاینیی- ئیسلامی و نایانەوێ بۆ گێڕانەوەی خەلافەت خوێنی چوار ملیار مرۆڤی سـەر گۆی زەوی حەڵـــاڵ بکەن، تەنیـــا و تەنیـــا ئەوانەی لەم رووەوە سوودمەند دەبن گروپە ئیسلامییەکانن کە دەستوور وەک چەکێکی دووسەر و مەتاتی دەخەنە خزمەتی خۆیانەوە.

هەر لێرەشەوە ئەرکی ریفۆرمکردن و تەئویلی هاوچەرخ بۆ ئیسلام دەست پێـدەکات بەوەی ئیسلام بگەڕێنـرێتەوە بۆ نێـو مـزگەوت و بکـرێتە پەیوەندییەکی رووتی رۆحیی بەندە لەگەڵ هێزە میتافیزیکییەکەی سەرو خۆی و دوور بخرێتەوە لە کاری سیاسیی و دروستکردنی بڕیاری سیاسیی و یاسا و حوکم و کایەی پەروەردە. تەنانەت زۆرێک لە رۆشنبیرانی عەرەب بە دیقەت گرتنیــــــان لەم مەســــەلەیە گەیشتنە ئەو بڕوایەی لەکردەی بە عەلمانیکردندا رێفۆرمکردنی ئیسلام ئەرکێکی پێویست و یارمەتیدەرە. بۆ نموونە (عەفیف ئەخزەر) لە بارەی عەلمانیەتەوە دەنووســێت: هەنگـــاوی یەکەم و ســەرەکی بۆ بە ئەنجــام گەیانـــدنی پرۆســەیەکی لەم جۆرە (عەلمـــانیەت) ئەوەیە چاکسـازیی لە ئیسلامـدا بکەین، ئەویش لە رێگەی ریفۆرمکردن لە بواری خوێندنی ئاینیی و گووتـــاری ئاینییـــدا، ئەرکـــی دووەممـــان بە تـــاڵکردنەوەی ئەو خـود□ڤینییە ئـاینییەیە کە ئیسلام بە تەنیـــا ئـــاینی ســەر زەوی دادەنێت، هەرچی یەهودیەت و مەسیحییەتیشە وەک دوو شەریعەتی بەر لە ئیسلام سـەیر دەکـات و پێیـوایە بەهـاتنی ئیسلام هەردووکیـان نەسخ بوونەتەوە، یان پێیوایە سەرجەمی پێغەمبەران هەر لە ئیبراهیمەوە تاوەکوو عیسا موسڵمان بوون.

یەکێکیش لە نهێنییە ئاینییەکانی تیرۆری ئیسلامی لێرەدایە، بەمجۆرە دەتوانین لەوە تێبگەین بۆچی سەرۆکی پێشووی لیژنەی فەتـوا لە ئەزهەر ساڵی 2001 رایگەیاند (دیالۆگی ئاینەکان هیچ مانایەکی نییە، تەنیا بەوە نەبێ پاپای ڤاتیکان بانگەشەی هاتنە نێو ئیسلام بکـات). پێمـوایە عەلمـانی نەبـوونی دەسـتووری هەرێـم و بە سـەرچاوەکردنی ئیسلام بۆ یاسادانـان هەڕەشە لە چارەنووسـی کلـدۆ ئاشوورییەکـان دەکـات وەک مەسیحییەک، لەبەرئەوەی هیـچ گرەنتـی و زامنێــک نییە بۆ پاراســـتنی ئەم هاوو□تیـــانە لە دەســـتی ئەو ئیسلامگەرانەی پێیانوایە دەبێت پاپاش ببێتە موسڵمان. بۆیە تا ئەو (با) یە لە کونەوە بێت پەیڕەوانی ئاینەکانی تری غەیرە ئیسلام هەست بەدڵنیایی و ئاسایش ناکەن. هەنووکەش پڕۆژەی عەلمانیەت کۆمەکێکی باشی دەسەڵاتەکان دەکات بۆ رێکخستنەوەی کۆمەڵگاکان و هاوو□تیان، ئەزموونی عەلمـانییەت بەشێوەیەکی گشتیی ئەزموونێکی سەرکەوتوو بووە

لە دنیادا، هەرچەند ئیسلامییەکان و کۆنەپارێزەکان پێیانوایە عەلمانییەت تەنیا شەقڵەکی رۆژئاوایی یان مەسیحیی هەیە، بەڵام لە راستیدا عەلمانییەت ئەزموونەکی یونیڤرساڵە و دەکرێت لەهەر سوچێکی ئەم جیهانەدا پەیڕەو بکرێت. هەروەک بیرمەندی ئەمەریکی (فرانسیس فۆکۆیاما) دەڵێت (سکۆلاریزم دیاردەیەکی رۆژئاواییە لە کاتێکدا ئەم ئەزموونە ئەزموونەکی مرۆڤایەتییە و دەکرێت بەسەر هەموو شوێنێکدا گشتگیر بکرێتەوە).

ئەگەر دواتریش سەیری تەواوی دەستووری هەرێم بکەین دەبینین زۆر بەگە و ماددەی باش هاتووە لە ئەوەی لە زۆر لایەنەوە پڕ لە کەموکورتی و ناتەواوییە لە راستای دابینکردنی مافەکانی تاک و مافە مەدەنییەکان، بۆ نموونە ئایا یاسا رێگە دەدات موسڵمانێک ئاینی خۆی بگۆڕێت بۆ مەسیحی و ناسنامەی موسڵمانبوون لەسەر پسووڵەی ناسنامەی باری کەسێتی ئەو بسڕدرێتەوە و بکرێتە مەسیحی هەروەها بە پێچەوانەوەشەوە؟ یان یاسا رێگە دەدات بە زەواجی دوو کەسی ئاین جیاواز؟ یان… بەدەر لەمەش خۆ ئەگەر سەیری دەستوورەکانی وڵاتانی چواردەور و دەوڵەتانی عەرەبی و رۆژهەڵات بکەین زۆر بەگە و بەندی باش و دیموکراسی و راقییان تێدایە!، بەڵام ئەوەش واقیعی حاڵیانە و تا بینەقاقایان کێشە و قەیرانە و گیرۆدەی چەند سەرکردەیەکی دیکتاتۆر و زەمینەیەکی پڕ لە سانسۆر و بەربەست بوون، مرۆڤ لە وڵاتەکانیاندا کراوەتە رەبەتەک و دەسەڵات بە ویستی خۆی وەک بووکەڵەیەک دەیجووڵێنێ و نمایشی پێ دەکات.
رەنگە دەستووری هەرێمی کوردستانیش هەروەکو دەستووری ئەو دەوڵەتانە بێت، ئەوی خراپە لەسەر ژیانی خەڵک بەردەوام زەق بکرێتەوە و بخرێتە بواری پراکتیزەکردنەوە، ئەویشی لە بەرژەوەندیی گشتیی خەڵکە ببێتە قسەی ناو داستان و حکایەت و مرەکەبی وشکەوەبووی سەر کاغەز. بۆ ئەوەی زیاتر لەمە دوور نەکەومەوە لە تایتەی نووسین و ناوەڕۆکی باسەکەم، دەڵێم دەستووری هەرێم دەستوورەکە جێگەی دڵخۆشیی گەلی کلدانی ئاشووری سریانی نییە بگرە و لەوانەیە نهێ پیرە پیاوەکی دنیادیدەی ئاشووری دەست بخاتە ژێر چەنگەیەوە و بە قووڵی لە بیرکردنەوەدا بێت و بە دەنگەکی مات و مەلوول و لەبەرخەوە بڵێت: ئایا تراژیدیای سیمێڵ کۆتایی پێهاتووە؟ ئایا سمکۆی شکاک هێشتا لە کەمیندا نییە بۆ مار شەمعون؟ ها…ها.. نا.. نازانم… نازانم.

نووسینی: ستیڤان شەمزینی
ستۆکهۆڵم – سۆلنا

پەڕاوێز:

*چاپتەری یەکەم وتارەکی شیکارییە و پێش چواردە ساڵ، لە ژمارە (81)ی رۆژنامەی (باس[illegible]) لە شاری کەرکوک، لە زستانی ساڵی 2004 بڵاوبووەتەوە.

*چاپتەری دووەم وتارەکی رۆژنامەوانییە و پێش دوانزە ساڵ، لە ژمارە (88)ی رۆژنامەی (کوردستان راپۆرت) لە 2006-10-15 بڵاوبووەتەوە.

تێبینی:

کۆی ئەم وتارە وەک بەشی شەشەمی کتێبی “گەمەی شەیتان” لەلاپەڕە 232-212 بڵاوکراوەتەوە کە ئەو کتێبەش سەرەتای ساڵی 2018 بەشێوەی کاغەز چاپ و بلاوکراوەتەوە.